

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ З РАДІАЦІЙНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА АКАДЕМІЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ТА УПРАВЛІННЯ
КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПОЛІТОЛОГІЇ
УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

ПРОТИДІЯ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТАМ У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

**ЗБІРНИК
МАТЕРІАЛІВ НАУКОВОГО ФОРУМУ**

21 червня 2023 року

Київ
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова
2023

Рекомендовано до друку Вченою радою
Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 3 від 19.06.2023 р.)

Редакційна колегія:

- Андрущенко Віктор Петрович** – доктор філософських наук, професор, ректор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, член-кореспондент Національної академії наук України, академік Національної академії педагогічних наук України;
- Горінов Павло Валерійович** – кандидат юридичних наук, директор Навчально-наукового інституту права та політології, доцент кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, заслужений працівник соціальної сфери України;
- Драпушко Ростислав Григорович** – кандидат філософських наук, проректор з науково-педагогічної роботи (адміністративно-господарська діяльність), доцент кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики УДУ імені Михайла Драгоманова, заслужений працівник соціальної сфери України;
- Сопілко Ірина Миколаївна** – доктор юридичних наук, професор, керівник апарату Національної комісії з радіаційного захисту населення України, головний науковий співробітник Науково-дослідного центру «Інститут сімейної та молодіжної політики імені Олександра Яременка» ННІ права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова, заслужений юрист України;
- Торбін Григорій Мирославович** – доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з наукової роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;
- Чемакіна Октябринна Володимирівна** – кандидат архітектури, доцент Українського гуманітарного інституту.

П 83 **ПРОТИДІЯ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТАМ У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ:** збірник матеріалів Наукового форуму. Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 21 червня 2023 р.). – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. – 396 с.

ISBN 978-966-931-281-5

Збірник матеріалів Наукового форуму *«Протидія терористичним актам у міському середовищі»* присвячено комплексному вивченню проблеми протидії тероризму у міському середовищі. У збірнику представлено результати досліджень, що детально розглядають правові аспекти боротьби з тероризмом у міському середовищі, екологічні наслідки терористичних актів і стратегії екологічного відновлення, психологічні наслідки для місцевого населення та підходи до психологічної реабілітації, соціальні наслідки тероризму та розвиток стійкого соціального середовища, а також архітектурні рішення для забезпечення безпеки та мінімізації наслідків терористичних актів.

Збірник розраховано для науковців, фахівців та інших зацікавлених осіб, які досліджують проблематику протидії терористичним актам з правових, екологічних, психологічних, соціальних, архітектурних аспектів та охорони здоров'я.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань несуть автори матеріалів.

УДК 343.326-048.66(477-21)
DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-NF_NNIPiP_2023

ISBN 978-966-931-281-5

© Автори публікацій, 2023
© Навчально-науковий інститут права та політології, 2023
© Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023

РАШКОВСЬКА ІЛОНА ВЛАДИСЛАВІВНА,
*кандидат психологічних наук, доцент,
заступник директора з наукових питань НДЦ «Інститут сімейної та
молодіжної політики» Навчально-наукового інституту права та політології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ТЕРОРИСТА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Нажаль, наш вік характеризується не тільки досягненнями в різних сферах життя, а й проблемами, пов'язаними з негативними проявами людської сутності. Україна переживає зараз важкі часи, пов'язані з повномасштабним вторгненням росії, в світі весь час чуто про різні терористичні акти, рівень агресії в суспільстві досить високий. Тому, проблема виникнення, профілактики, чинників формування та прояву такого явища, як «тероризм» набувають подальших обертів.

Проблеми вивчення тероризму, зокрема, психологічного портрету терориста присвячено багато зарубіжних та вітчизняних наукових праць, але, автори не мають остаточної єдиної точки зору, що в психологічній структурі особистості приводить до того, що людина замислює, розробляє та створює терористичний акт. Вивченням психологічного портрету терориста займалися такі вчені С. Н. Енікополов, А. П. Зелінський, Б. Д. Леонов, Д. В. Ольшанський, Дж. Поуст, М. М. Решетніков, О. Г. Семенюк, А. І. Юрьєв, В. М. Дрьомін та інші. Кожен із вищеназваних науковців намагався вивчити структуру особи злочинця. Для цього була зроблена певна класифікація стандарту для обстеження особи терориста та виділені характеристики, по яких надається опис особистості представника терористичного угруповання. Найбільш часто уживаними для цього є наступні: соціальнодемографічна характеристика, біосоціальна характеристика, психологічний портрет, етичні якості тощо [2, с. 248].

Але, враховуючи факт того, що існує безліч соціально-психологічних причин, видів, різноманітних форм прояву тероризму, ця класифікація не спрацьовує тому, що особа терориста є дуже індивідуальною.

Отже, розглянемо декілька положень вчених, що займаються проблематикою особи терориста.

Не заперечуючи цінність кожного з таких підходів, вважаємо, що для проведення розширеного дослідження особи терориста необхідно застосовувати комплексний підхід, тобто враховувати не лише наявний матеріал кримінології, але й результати досліджень фахівців інших галузей.

Існує таке уявлення, що терорист, як правило, людина неповноцінна та має ряд психологічних відхилень. Насправді, така теорія не має підтверджень емпіричними даними. Варіацією тези про психічне захворювання є твердження, що терористи страждають від надмірної переоцінки ідей на зразок людей, уражених тілесним дісморфізмом, коли спостерігається нервова анорексія.

За думкою І. А. Білана «для багатьох людей, що професійно займаються терором, характерна замкнутість на своїй терористичній групі, її цінностях, цілях, активності. Така зосередженість начебто свідчить про цілісність особи, але насправді веде її до культурологічної ізоляції, накладає жорсткі обмеження на індивідуальність людини і свободу її вибору. Більшість учасників терористичного руху переконана у своїй досконалості, видатних особистих особливостях і перевазі над іншими лише з тієї причини, що вони належать до даної етнорелігійної (політичної, соціальної) групи, яка є єдино «правильною». Щоб довести це собі й іншим, вони здійснюють зухвалі напади і нехтують загальнолюдськими цінностями. При цьому вони ще завзятіше ділять увесь світ на свій і чужий, постійно перебільшуючи небезпеки, що загрожують із боку інших культур» [1, с. 247].

На думку Ю. Б. Данильченко участь в терористичному акті вимагає для терориста, перш за все, внутрішньої мотивації, будь-то ідеологічної, моральної, релігійної тощо. Також, вчений відмічає потужну тягу до самовиправдовування. Для такої людини цілі терору настільки високі, що виправдовують будь-які засоби та будь-які програми [2, с. 22].

Розуміючи це, для нас, як для дослідників феномену особи-терориста, важливо окреслити один з важливіших боків його терористичного портрету – морально-психологічні якості такої особи. Характеризуючи образ терориста, на нашу думку, варто виходити з точки зору А. Адлера щодо почуття неповноцінності, яке є у кожної людини [1, с. 248]. Це почуття не є психічним розладом, а навпаки, воно стимулює нормальну людину до конкретних прагнень і здорового розвитку. Патологічним ж це почуття стає лише тоді, коли в ньому перемагає неадекватність, і це гальмує його корисну активність, пригнічує його і затримує розвиток. У такій ситуації комплекс переваги може стати одним з методів, уникнути своїх труднощів.

Людина з комплексом неповноцінності прикидається кращим, ніж він є насправді, бере на себе функції і обов'язки, далеко не властиві йому і прагне виділитися. При цьому, досягнутий фальшивий успіх компенсує нестерпне почуття неповноцінності.

Як визначають, майже, всі автори, вивчаючи образ морально-психологічних установок терориста доцільно вести мову про «екстремістський тип свідомості», якому властиві крайня нетерпимість до інакомислення, занижена самокритичність, імпульсивність, нестриманість у почуттях, схильність до агресивної поведінки, невихованість, відсутність внутрішньої духовної культури, неповага до людей, гіпертрофоване почуття власної (національної, релігійної, групової тощо) гідності, егоїзм. Ціннісна орієнтація особи, схильної до терористичного насильства, характеризується переважанням у її життєдіяльності власних інтересів і потреб без співвідношення їх із інтересами інших людей та соціальних груп. Оточуючі для нього – лише засіб досягнення своєї мети. При цьому обираються найбільш крайні засоби, пов'язані з агресією, жорстокістю, фізичним або психічним насиллям.

Існує й така думка деяких дослідників, що терористи мають все ж таки певні закономірності розвитку своєї особистості, саме: психопат-фанатик фрустрована людина та виходець з сім'ї, де було жорстоке поводження з дітьми [3]. Наведемо, повніше данні характеристики. Психопат – фанатик є людиною,

яка керується своїми переконаннями (релігійними, ідеологічними, політичними) і щиро переконана, що, дійсно, приносить користь суспільству. Та людина, в якій сфера свідомості надзвичайно звужена, здатна вчинити все, що завгодно будь-якими методами. Другий тип, так звана фрустрована людина. Її дії ґрунтуються на біхевіористській теорії фрустрації агресивності. В основі почуття фрустрації лежить неможливість людиною досягти бажаного рівня домагань, що, в свою чергу, веде до неконтрольованої агресії. Свідомість, у цьому випадку може вигравати роль інструмента в раціоналізації терористичних дій, тобто виправданні всього, що вона зроби́ть. І третій тип терористів, за думкою дослідників, це-люди з сімей, де насилля та жорстокість була нормою [2, с. 248].

Отже, підсумовуючі вищесказане, можемо, визначити основні характеристики психологічного портрету терориста. Переважно терористи належать до закритого типу особи, що виключає будь-яку критичну думку і свободу вибору, оскільки вони бачать світ лише у світлі представленої «єдиної істини». Логічним наслідком «закритості» і фанатизму є часом вражаюча парадоксальність, вузькість, однобічність, стереотипність, що ведуть до абсолютизації максималізму приватного, довільно вирваного із загальної системи зв'язку і такого, що не враховує інші позиції й уявлення. Внаслідок цього світ утрачає реальні контури, сама ж свідомість і її образи стають міфологізованими. Символи, що формуються в ній, набувають побутового значення, а тому посягання на них, дійсні або уявні, сприймаються вкрай хворобливо. Не заперечуючи наведених позиції щодо типових психолого-кримінологічних рис і характерних особливостей досліджуваних осіб, зазначимо, що головною ознакою, яка характеризує терориста, є екстремізм (від лат. *extremus* – крайній) [3].

Підсумовуючи результати зазначених досліджень, виділяємо наступні особливості, особистості, притаманні терористам: екстремістський тип свідомості; наявність специфічних навичок і вмінь користуватися зброєю, комплекс неповноцінності, механізмом компенсації якого частіше за все виступають жорстокість і агресія; незріла самоідентифікація; самовиправдовування, особистісна й емоційна незрілість. Більшості терористів властиві максималізм, абсолютизм, що часто є результатом поверхневого сприйняття реальності.

Звичайно, вивчення особливостей психологічного портрету терориста є надзвичайно важливим та актуальним у наш час. Це питання вимагає подальших досліджень та практичних рекомендацій спеціалістів різних напрямів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білан І.А. Психологічний портрет терориста. – Юридичний науковий електронний журнал. С. 247–250.
2. Данильченко Ю. Б. Тероризм: феномен, детермінація, протидія: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 442 с.
3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologo-pravoviy-portret-osobi-terorista>